

УДК: 352.07

Методологія визначення інноваційної конкурентоспроможності регіонів

О.Г. ШЕПЕЛЕНКО

Харківський інститут державного управління НАДУ при Президентіві України, Харків, Україна, E-mail: mykharkov@mail.ru

Авторське резюме

Ефективність інноваційної системи в Україні за останні роки знизилася до критичного рівня. За роки незалежності було започатковано кілька десятків стратегічних напрямків розвитку інноваційної галузі. Але жодним складом уряду інноваційна система не розглядалася в якості ключової в ринковій економіці, в результаті невиваженої інноваційної політики були деформовані механізми її реалізації, організаційні та інституціональні структури інноваційної галузі, втрачено час та сприятливі умови для формування конкурентоспроможних інноваційних галузей та регіонів. У статті досліджуються різні методології оцінки інноваційної конкурентоспроможності регіонів, аналізуються вже існуючі у світовій практиці оцінювання інноваційного потенціалу країн, регіонів. Державна регіональна політика, спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіону, містить у собі використання інтегральних оцінок інноваційного потенціалу регіону. Причому основними складовими в оцінці інноваційного потенціалу регіону визначаються умови для продукування інновацій, кадровий потенціал та інвестиції держави і місцевого бізнесу в інноваційний розвиток. Підкреслюється невизначеність оцінки та багатофакторність процесу інноваційної конкурентоспроможності регіону, наголошується на необхідності розробки на основі вже існуючих та ефективно впроваджених методологій спеціальної методики оцінки інноваційної конкурентоспроможності регіонів.

Ключові слова: інноваційна конкурентоспроможність регіонів, державне управління, оцінка інноваційного потенціалу, методологія визначення конкурентоспроможності.

Methodology of innovative regional competitiveness

O.H. SHEPELENKO

Kharkiv regional institute of public administration of the National academy of public administration attached to the Office of the President of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, E-mail: mykharkov@mail.ru

Abstract

Within recent years the effectiveness of the innovation system in Ukraine has dropped to a critical level. Since independence began several dozen strategic directions of development of innovative sector. The government innovation system has not been seen as a key in a market economy, resulting in unbalanced innovation policy. The article examines different methodologies for assessment of innovative competitiveness of the regions analyzed existing common practices of evaluation of innovative potential of countries and regions. State regional policy aimed at improving the competitiveness of the region contains the use of integrated assessments innovative potential of the region. Moreover, the main components in evaluating the innovation potential of the region are determined production conditions for innovation, human resources and investments of state and local business in innovative development. In the article it is emphasized the uncertainty of estimates of innovation competitiveness process; it is stressed that there is a need of development of special methodology for assessing innovative regional competitiveness based on existing methodologies and effectively implemented.

Key words: innovative regional competitiveness, governance, assessment of innovative potential, methodology of competitiveness determination.

© О.Г. Шепеленко, 2015

Постановка проблеми. Ефективність інноваційної системи в Україні за останні роки знизилася до критичного рівня. За роки незалежності було започатковано кілька десятків стратегічних напрямків розвитку інноваційної галузі. Але жодним складом уряду інноваційна система не розглядалася в якості ключової в ринковій економіці, в результаті невиваженої інноваційної політики були деформовані механізми її реалізації, організаційні та інституціональні структури інноваційної галузі, втрачено час та сприятливі умови для формування конкурентоспроможних інноваційних галузей та регіонів. В умовах посилення конкурентної боротьби на міжнародних ринках за фактори, що визначають конкурентоспроможність держав, регіонів, - перш за все, за висококваліфіковані кадри та інвестиції, інноваційна система України продовжує втрачати конкурентоспроможний науковий потенціал – високоосвічену робочу силу, технології, ідеї, інтелектуальні досягнення.

Незважаючи на те, що формування основних засад інноваційного розвитку визначено одним із головних стратегічних пріоритетів економічної політики України, починаючи з 1998 р. [1], дотепер не визначені на законодавчому рівні механізми їх реалізації, не сформована бюджетна та податкова політика з цього питання, не визначені інноваційні складові в конкурентоспроможності кожного регіону України. Треба підкреслити, що за останні роки в країні зроблені кроки як в інституційному, так і в законодавчому плані для формування дієвого механізму активізації інноваційної діяльності, але цього явно недостатньо ні для вирішення проблем інноваційної галузі, ні для підняття конкурентоспроможності країни.

Метою дослідження є аналіз підходів до оцінки інноваційної конкурентоспроможності на регіональному рівні.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблем ефективного формування та використання інноваційного потенціалу регіонів ведуться як вітчизняними, так і зарубіжними вченими М. Бендіковим, О.Москвіною, О.Алі-

мовим, В.Бакуменко, Л.Безчасним, М.Гаманом, Б.Данилишиним та іншими.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі не існує єдиного загальноприйнятого визначення конкуренції. Найпоширенішим є визначення, сформульоване як змагання або зіткнення. Ми підтримуємо точку зору дослідників, які розглядають конкуренцію як економічний процес взаємодії, взаємозв'язку та боротьби комерційних суб'єктів ринкової системи в процесі створення, збуту та споживання матеріальних благ, як регулятор ринкових відносин, стимулятор НТР та ефективності суспільного виробництва [2]. Науковцями також підкреслюється взаємозв'язок конкурентоспроможності та інноваційності. Так, наприклад, конкуренція розглядається не як «продукт проти продукту», «ефективність проти неефективності», а «нелінійна інновація проти лінійної» [3].

Зазвичай прийнято визначати конкурентоспроможність товарів, послуг, суб'єктів господарської діяльності і країн. Практично невивченою ця проблема залишається на регіональному рівні, що пояснюється неоднозначністю положення регіональних систем в єдиному економічному просторі та їх багатогатістю. Існує кілька підходів до визначення конкурентоспроможності регіонів. По-перше, заперечується конкуренція між регіонами в країні. По-друге, конкуренція описується як пасивна, латентна, здебільшого акцентується увага на географічних складових регіону. По-третє, визнається наявність активної конкуренції між регіонами, проте підкреслюється, що це можливо тільки при федеративному устрої країни. В цьому випадку регіони змагаються за залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій, кваліфікованих кадрів, за надання сприятливих економічних, політичних умов, встановлення міжнародних та міжрегіональних економічних зв'язків і таке інше. У сучасних умовах конкуренція між регіонами за залучення ресурсів, що невинно посилюється, націлює на розвиток головного чинника конкурентоспроможності - інноваційного по-

тенціалу регіону. Згідно з М. Портером, конкурентні позиції регіону забезпечуються за рахунок створення нових видів продукції, виробничих процесів, організаційних рішень та інших інновацій. Це найбільш важка стадія інноваційного розвитку, яка вимагає безпосереднього і активного впливу держави шляхом всебічного заохочення інноваційної активності суб'єктів, що створюють та просувають на ринок інновації. Таким чином, інноваційна конкурентоспроможність регіону - це його здатність до забезпечення сильних конкурентних позицій за рахунок інноваційного розвитку, спрямованого на досягнення стійкого економічного зростання та підвищення якості життя населення регіону. Визначення інноваційної конкурентоспроможності регіональними органами влади як головного вектора ефективного розвитку - актуальне завдання для України.

На цьому шляху існують об'єктивні та суб'єктивні перешкоди. Однією з них є недостатня обґрунтованість системи оцінювання регіональної інноваційної конкурентоспроможності. Сьогодні в системі державного управління відсутня єдина точка зору на формування еталонів оцінки конкурентоспроможності регіонів. За основу оцінювання конкурентоспроможності регіону необхідно взяти категорію «інноваційний потенціал», який визначається як сукупність необхідних для здійснення інноваційної діяльності видів ресурсів - матеріально-виробничих, фінансових, інтелектуальних, науково-технічних, організаційних та інших та ефективність його використання. У світовій практиці поширений досвід оцінки інноваційного потенціалу, які можуть бути використані в моніторингу інноваційної конкурентоспроможності регіонів країни. Так, існують наступні Міжнародні індекси оцінювання інноваційного потенціалу країн: Європейська шкала інновацій (EIS); Система індикаторів оцінки інноваційної діяльності ОЕСР; Система Всесвітнього економічного форуму; Методологія оцінки знань Світового банку; Глобальний індекс інноваційного розвитку (Global Innovation Index). Дані методики довели

свою дієвість на основі практичної апробації в країнах з різним економічним і соціальним рівнем розвитку, політичним укладом і територіальними особливостями.

Відповідно до методології EIS виділяється сім композитних індексів, на підставі яких будується загальний агрегований індекс, що відображає рівень інноваційної активності в країні. Всі індикатори, які беруть участь у розрахунку композиційних індексів, розбиті на три групи.

Перша група - Enablers - відображає основні рушійні сили інноваційної діяльності, які є зовнішніми по відношенню до регіону. У цю групу входять індекс, що враховує кадрові ресурси - Human resources - наявність висококваліфікованих та освічених людей, та індекс - Finance and support - наявність фінансових коштів для інноваційних проектів та системи підтримки з боку держави. Для оцінки на регіональному рівні слід, на нашу думку, доповнити існуючі показники показниками видатків регіонального бізнесу на інноваційно-дослідницькі розробки, що спрямовані на економічне зростання та підвищення якості життя населення регіону, показники кількості дипломованих спеціалістів (у віці 20-29 років), що працюють, мають інноваційні розробки (на 1000 осіб населення); розповсюдження мережі Інтернет в регіоні; кількість страхових організацій; наявність правової бази, що регулює інноваційну діяльність на рівні регіону, тощо.

У другу групу індексів входять показники, що відображають діяльність суб'єктів інноваційної діяльності - Firm activities. Тут знаходяться три композитних індикатори, які враховують власні інвестиції регіональних фірм у наукові дослідження і розробки, співробітництво в інноваційній сфері з іншими фірмами і державою, а також позиції бізнесу в сфері прав на інтелектуальну власність. Цю групу можна доповнити показниками результативності взаємодії держави, науки та бізнесу, державно-приватного партнерства щодо інноваційного розвитку регіону.

Третя група - Outputs - відображає результати діяльності регіональних фірм як інноваторів. Ця група включає два індикатори, які враховують економічний успіх інновацій у сфері зайнятості, експорту і продажів, а також кількісні характеристики позицій національних інновацій на ринках країни та світу. Зараз система доповнена кількома новими показниками, такими як міжнародна мобільність, реєстрація патентів, рівень використання інформаційних технологій у домогосподарствах. Для складання щорічного рейтингу European Innovation Scoreboard використовуються як регулярні статистичні дані (Community Innovation Survey), так і вибіркові обстеження - (Innobarometer). В складних умовах фінансування, для проведення такого моніторингу інноваційної діяльності органами державної влади в регіонах, може бути залучений колектив студентів випускних курсів відповідних спеціальностей. Тим більше, що подібний досвід є практично в усіх кафедр, що випускають економістів, соціологів, держслужбовців.

Заслугує на увагу досвід використання щорічного Індексу економіки знань (The Knowledge Economy Index) - комплексного показника, який характеризує рівень розвитку економіки, заснованої на знаннях, в країнах і регіонах світу, що розраховується за методикою Світового банку (The World Bank). В основі розрахунку Індексу лежить запропонована Світовим банком «Методологія оцінки знань» (The Knowledge Assessment Methodology - KAM), яка включає комплекс зі 109 структурних і якісних показників, об'єднаних у чотири основні групи. З одного боку, подібна деталізація допомагає виявити більшість факторів, що впливають на продукування інновацій. З іншого, аналіз наукових публікацій та нормативно-правових документів свідчить про відсутність універсальних загально-визнаних методичних розробок, що дозволяють досить адекватно оцінювати економічні результати не тільки створення умов для інноваційної діяльності в регіоні, а й використання інновацій,

насамперед, для стійкого регіонального розвитку. Йдеться насамперед про відсутність уніфікованих груп показників, що дозволяють оцінювати вплив інноваційної складової на конкурентоспроможність регіону, порівнювати результати інноваційної діяльності регіонів країни. А також недостатня опрацьованість методики комплексної оцінки та відбору конкурентоспроможних інноваційно-інвестиційних стратегій регіонального розвитку з урахуванням як внутрішніх економічних можливостей регіонів, так і зовнішньої, комерційної їх привабливості. Цю методику ефективно застосовувати для високоінноваційних регіонів. В Україні тільки третина регіонів можуть вважатися такими, тому найбільш ефективним є застосування системи оцінювання інноваційної конкурентоспроможності регіонів за методикою Організації економічного співробітництва та розвитку, яка здійснюється за наступними напрямками:

а) створення та розповсюдження знань. Насамперед, це інвестиції в освіту всіх видів - сума витрат на наукові дослідження і розробки, витрати на вищу освіту і програмне забезпечення, кількість виданих патентів, чисельність зайнятих у сфері науки і високих технологій тощо;

б) інформаційне забезпечення. Організація та необхідні інвестиції в телекомунікаційне обладнання і програмне забезпечення, кількість користувачів інтернету та інші;

в) міжнародна інтеграція економічної активності: міжнародна торгівля, обсяг прямих іноземних інвестицій тощо;

г) продуктивність і структура економіки: продуктивність праці по галузях, темпи зростання продуктивності праці, рівень реалізації продукції високотехнологічних галузей та інше.

З точки зору дослідників саме ця система оцінювання зможе врахувати сильні і слабкі сторони кожного регіону, показати ступінь розриву між рівнем їх інноваційного розвитку, а також сформулювати шляхи вдосконалення інноваційної політики на місцях.

Представлену методику слід допов-

нити запропонованим економістами рейтинговим підходом, що заснований на процедурі інтегрування індикаторів, які відображають найважливіші аспекти інноваційної складової соціально-економічного розвитку регіону. При цій системі оцінювання для отримання інтегральної характеристики, як правило, використовується метод бальних оцінок. Позитивними рисами цього методу є проста процедура їх обчислення, але він має і серйозні недоліки. Перш за все, це стосується високого ступеня суб'єктивності оцінювання. Але в комплексі з іншими показниками він може бути використаний для оперативного аналізу регіонального розвитку. Інтегральний показник інноваційного потенціалу регіону може бути доповнений нормативним підходом, що дозволяє за допомогою комплексу показників і шкали їх вимірювання простежити за розвитком інноваційного процесу в регіоні. Причому пропонується методика допомагає врахувати різні види інновацій – продуктивні, організаційні, маркетингові, процесні.

Модель оцінювання інноваційного потенціалу регіону у взаємозв'язку з його конкурентоспроможністю має таку форму. По-перше, треба здійснити нормативну оцінку кількісних і якісних ресурсних і результативних характеристик потенціалу регіону. По-друге, оцінку фактичного стану інноваційного потенціалу. По-третє, здійснити ана-

ліз стану та динаміки глобальних і регіональних ринків з метою визначення конкурентних можливостей регіону. По-четверте, надати характеристику можливих напрямків посилення інноваційного потенціалу регіону.

Висновки. Таким чином, державна регіональна політика, спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіону, містить у собі використання інтегральних оцінок інноваційного потенціалу регіону. Причому основними складовими в оцінці інноваційного потенціалу регіону визначаються умови для продукування інновацій, кадровий потенціал та інвестиції держави і місцевого бізнесу в інноваційний розвиток. Але, як бачимо, існують досить суттєві розбіжності як у визначенні критеріїв оцінки інноваційного потенціалу, так і труднощі у вимірюванні інноваційної конкурентоспроможності регіонів. Ще одним типом існуючих на цьому шляху перепон є утруднення в отриманні якісної статистичної інформації. Бракує і фахівців у сфері державної політики, які б на належному рівні опікувалися питаннями регіонального інноваційного розвитку та володіли в повній мірі методами оцінювання інноваційного потенціалу регіону. Ці обставини та визначені вище проблеми підкреслюють необхідність розробки на основі вже існуючих та ефективно впроваджених методологій спеціальної методики оцінки інноваційної конкурентоспроможності регіонів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. «Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу»: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012
2. Багив Г.Л., Тарасевич В.М., Анн Х. Маркетинг. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Экономика, 2001. – 718 с.
3. Гусев В.О. Державна інноваційна політика: методологія формування і впровадження. Монографія / В.О. Гусев. – Донецьк:Юго-Восток, 2011.– 624 с.
4. Charles S. A Fugitive Success / S. Charles, S. AnnaLee // Finland's Economic Future. – Helsinki : Edita Prima Ltd, 2008.
5. Geels F. Technological Transitions and System Innovations: A Co-evolutionary and Socio-technical Analysis. N.Y.: Edward Elgar Publishing, 2005.
6. Horizon 2020 – the Framework Programme for Research and Innovation, European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/> — Назва з екрану.
7. Research & innovation. Official website of the European Union: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu>. — Назва з екрану.

REFERENCES:

1. «Stratehiyi intehratsiyi Ukrayiny do Yevropeys'koho Soyuzu» : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 11.06.1998 № 615/1998 («Strategy of integration of Ukraine into the European Union»: Decree of President of Ukraine dated 11.06.1998 № 615/1998). Regime to access: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012)
2. Bahyev H.L., Tarasevych V.M., Ann Kh. Marketynh. (Marketing) *Economics*, 2001, 718 p.
3. Husyev V.O. Derzhavna innovatsiyna polityka: metodolohiya formuvannya i vprovadzhen-nya: monohrafiya/ (State Innovation policy: formation and implementation methodology: monograph). Donetsk, 2011, 624p.
4. Charles S. A Fugitive Success () // *Finland's Economic Future*. – Helsinki : *Edita Prima Ltd*, 2008.
5. Geels F. Technological Transitions and System Innovations: A Co-evolutionary and Socio-technical Analysis. N.Y.: Edward Elgar Publishing, 2005.
6. Horizon 2020 – the Framework Programme for Research and Innovation, European Commis-sion. Regime to access: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>
7. Research & innovation. Official website of the European Union. Regime to access: [http:// europa.eu](http://europa.eu).

Шепеленко Олена Геннадіївна – здобувач

Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України
Адреса: 61001, м. Харків, пр. Московський, 75
E-mail: mykharkov@mail.ru

Shepelenko Olena Hennadiyivna – applicant

Kharkiv regional institute of public administration of the National academy of public ad-ministration attached to the Office of the President of Ukraine
Address: 75, Moskovs'kyu Av., Kharkiv, 61001, Ukraine
E-mail: mykharkov@mail.ru